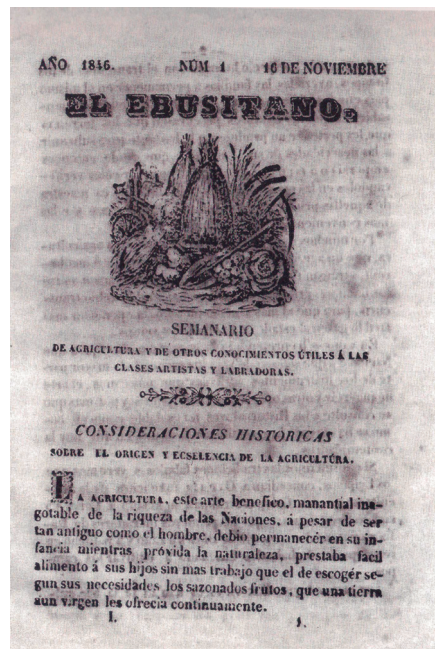

L'edició a Eivissa i Formentera,¹ des dels inicis fins avui

per Felip Cirer Costa

A la segona meitat del segle XV el descobriment de la impremta per l'alemany Gutenberg significà una revolució per a la cultura occidental. Permetia el copiat d'infinat de pàgines d'un mateix text i deixava enrere els manuscrits que elaboraven els monjos medievals. En pocs anys els escrits es podien difondre i abastir el gran públic. Es diu que el primer imprès va veure la llum l'any 1453. El primer imprès realitzat a Catalunya per un català és de 1482, quan Pere Posa muntà un taller tipogràfic. El 1485 Caldentey i Calafat crearen la primera impremta a Mallorca, a Miramar; al poc temps la família Guasp va obrir una impremta vora l'església de Santa Eulària. A Eivissa hem d'esperar quasi 400 anys per poder gaudir d'aquest important avenç. El 1846 s'establí la primera impremta a Eivissa.

Però abans trobam algunes obres impreses relacionades amb Eivissa. Un dels primers documents que sortiren de l'estampa, foren les Reials Ordinacions de la Universitat d'Eivissa, que eren de 1686, impreses el 1751 en una impremta mallorquina, la de Miquel Cerdà; feia 65 anys que es tenien únicament en una edició manuscrita. Aquestes ordinacions es coneixen amb el nom del governador que les dictà, Juan de Bayarte. La manca d'imprentes, feia que quan es ne-

A l'esquerra, portada del número primer del setmanari *El Ebusitano*, publicat entre 1846 i 1848, que donà a conèixer el professor japonès Tateishi i que es conserva a la Universitat de Connecticut (EUA). A la dreta, casa de l'advocat i hisendat Josep Ferrer Cirer "Miqueleta", entre els carrers de la Soledat i Major; fou l'empresari que dugué la impremta a Eivissa.

cessitava imprimir un document es recorria a imprentes foranes, com la carta pastoral del bisbe González Abarca, feta el 1817 a València.

Per fer un llibre, és necessària l'actuació conjunta de tres professionals: l'editor, el dissenyador i l'impressor. Per suposat, és imprescindible disposar d'un text d'un autor que duu a l'estampa la seua obra. Durant molt de temps, fins a començament del segle XX, l'impressor solia desenvolupar les tres tasques a la vegada. I això era més cert en un lloc petit com és Eivissa.

La impremta arriba a Eivissa

La primera impremta que s'instal·là a Eivissa fou la d'Antoni Ma-

nuel Garcia, impressor valencià que s'establí a Eivissa de la mà del patri- ci eivissenc Josep Ferrer Cirer, advocat, que actuava en aquest cas com a soci capitalista. Pertanyia a la prestigiosa família dels Miqueleta, dedicats anteriorment al cors, amb una considerable fortuna. Eren propietaris, entre altres hisendes, de Fruitera al poble de Santa Gertrudis. El canonge Miqueleta, Josep Ferrer Arabí (1770-1841) organitzà diverses millores en aquesta hisenda i en altres de la família. L'obra d'aquesta primera impremta s'instal·là al número 8 del carrer Major; en aquesta casa vivia Josep Ferrer.

Entre 1846 i 1848 publicà el setmanari *El Ebusitano*, encara que

1. A grans trets aquest text és una reelaboració de la conferència impartida en el marc del XLVIII Curs Eivissenc de Cultura, celebrat la tardor de 2022.

tenia una periodicitat irregular. Garcia constava com a director. A més del director, n'eren redactors Ferrer Cirer i Francisco Robello, que signava "Tío Fidel". A més dels assumptes d'interès general de l'illa, dedicà especial atenció als temes de caràcter agrícola.

Es diu que ideològicament responia als interessos d'una camarilla que seguia les instruccions de Juan de Dios Carrasco López, conegut com "Don Juan de Palacio"; era nebot i vicari general del bisbe Basilio Antonio Carrasco Hernando.²

Bartomeu de Roselló Tur diu que a pesar d'haver posat tot el seu interès a aconseguir algun número, no li fou possible.³ Aquesta mateixa informació la repeteix diverses vegades Isidor Macabich.⁴ Aquestes informacions feren que es reiteràs la manca d'exemplars d'aquest primer periòdic eivissenc.

El maig de 2010 el professor de la Universitat d'Estudis Estrangers de Tòquio, Hirotaka Tateishi donava a conèixer els dotze exemplars publicats d'*El Ebusitano* que es custodien a la biblioteca de la Universitat de Connecticut (EUA).⁵

Relacionat amb aquest setmanari i amb el seu propietari, Josep Ferrer Cirer, que va morir als 44 anys, el 1853; hi ha la llegenda que la seua viuda, la valenciana Antònia Saldanya Riquer, juntament amb Manuel A. Garcia (que s'havia separat de la seua esposa, mallorquina), iniciaren un viatge per les principals capitals europees; recorregueren

A l'esquerra, impremta Imperial Press, de fabricació anglesa, fou la primera impremta de l'illa; va estar instal·lada a carrer de Bartomeu de Roselló. A la dreta, al número 8 del carrer Major de Dalt Vila s'establí la primera impremta eivissenca, de la mà de Josep Ferrer Cirer i Antoni Manuel Garcia (Fotografies de FCC).

França, Suïssa, Àustria, Itàlia... Per a major esplendor de l'escapada, es feien passar per barons de Benicàssim, títol que els esqueia molt donat l'origen valencià de tots dos. Victorina Ferrer Saldanya, filla del matrimoni entre l'eivissenc i la valenciana, va romandre cinc anys internada en un col·legi de Venècia i un any i mig en un altre de Ginebra, mentre la parella gaudia de la vida cosmopolita europea.⁶ Durant l'estada fora de l'illa Victorina havia assolit una cultura romàntica i europea i, amb únicament catorze anys, va publicar al periòdic *La Época* de Madrid el seu primer treball literari: "Un sueño" i amb ell s'iniciava una llarga carrera de literata, sempre en llengua castellana.⁷ Però això és una altra història.

A la impremta d'Antoni Manuel Garcia es publicà el fullet⁸ de set pàgines *Proyecto para fomentar en estas islas de Ibiza y Formentera la cria de animales de labor*, escrit per Juan Carrasco López i el presentà a la Societat Econòmica d'Amics del País Las Pythusas, de la qual era vicepresident. També donà a l'estampa la *Refutación al libelo infamatorio que con el título "Descripción de la isla de Ibiza, escribió D. Pedro López Villanueva*, amb peu d'impremta de 1848.

La impremta de Faustino Aranaz

A la impremta de Faustino Aranaz, Impremta Científica i Religiosa de la Joventut, el seu germà Tomás Aranaz publicà el 1859 la seua *Historia de la Isla de Ivisa, dedicada a S.M. la reina Doña Isabel II de Borbón*. En aquesta impremta s'editaven els setmanaris *La Caridad* i *El Tiempo*, ambdós de curta existència.

La impremta de Joaquim Cirer Miramon

La impremta d'Antoni Manuel Garcia fou venuda a la segona meitat de l'any 1848 a Joaquim Cirer Miramon (1824?-1860), que traslladà l'obrador a un carreró proper a

2. PLANELLS RIPOLL, Joan (2007). *Preveres de les Pitiüses*. Eivissa: Consell Insular d'Eivissa, p. 103.

3. ROSELLÓ Y TUR, Bartolomé de (1935). *Datos para la historia de la Imprenta y del Periódico en Ibiza*. Eivissa, p. 28-29. Edició de l'autor.

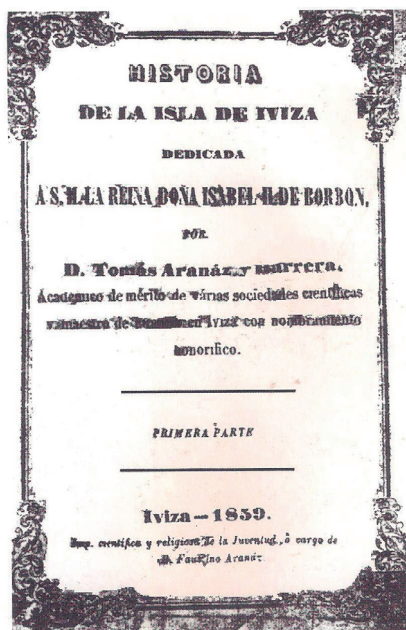
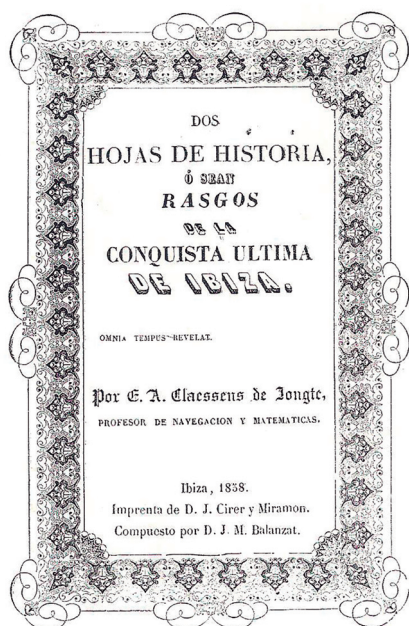
4. MACABICH, Isidor, *Diario de Ibiza* "Notas para una historia del *Diario de Ibiza*. En su 75 aniversario (1893-1968)", 10 de desembre de 1963 i també a "Nuestra Prensa III", *Diario de Ibiza* de 12 desembre de 1968.

5. TATEISHI, Hirotaka (2011) "*El Ebusitano*: el primer periòdic d'Eivissa en el Fons d'una biblioteca americana". *El Pitiús 2011*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs p. 48-55.

6. MACABICH, Isidor (1948). "De nuestra historia. Siglo XIX (CIV)". Eivissa. *Diario de Ibiza*.

7. CLAPÉS, José (1902). *Biblioteca ebusitana. Notas biográficas de ibicencos notables y bibliográficas de las obras que trata de Ibiza*. Palma de Mallorca: Tipografía de las hijas de Juan Colomar, p. 107-108.

8. Un llibre, segons la UNESCO, es una obra que ha de tenir com a mínim vint-i-cinc fulls (mínim 49 pàgines) sense comptar les cobertes o portades. Quan no arriba a això, es considera un fullet i si té d'una a quatre pàgines, es considera que són fulls solts.

A l'esquerra, portada del llibre de Claessens, publicat el 1858 i que es considera el primer llibre editat a Eivissa. A la dreta, portada del llibre de Tomàs Aranaz, publicat el 1859 a la impremta del seu germà.

sa Carrossa i que ocupà altres locals propers a aquest indret de Dalt Vila. En aquesta impremta s'editaren diverses obres com el fulletó "Novenario dedicado al Santo Cristo del Cementerio", de 26 pàgines, que es publicà aquell mateix any del traspàs de la impremta. L'autor era el prevere Marià Oliver Planells, fratre dominic que s'exclaustrà a causa de la desaparició del convent d'Eivissa. D'aquest mateix autor és el "Novenario dedicado a María Santísima en el misterio de su nacimiento".

Però la gran obra que publicà aquesta impremta, tant pel que fa per la seua extensió com pel contingut, és el que es considera el primer llibre editat a Eivissa. És de 1858. Porta el títol *Dos hojas de historia, o sean rasgos de la conquista última de Ibiza*, que es deu a E. A. Claessens de Longte, en el qual es narra de manera novel·lada la conquesta catalana de 1235, a la manera dels fulletons històrics d'aquella època que encara no s'havien deslliurat de la metodologia romàntica d'historiar; també intercala alguna dada d'interès sobre l'Eivissa de mitjan segle XIX. Tenim molt poques

dades sobre aquest E. A. Claessens de Longte. Únicament sabem els quatre tòpics que es van repetint cada vegada que cal parlar de la seua obra: era un personatge de nacionalitat belga, professor de matemàtiques i de navegació i que en aquells moments es trobava exiliat a Eivissa. Es diu que publicà aquesta obra per demostrar el seu amor i admiració cap a Eivissa. Per més que s'ha buscat, no hi ha rastres d'aquest personatge. En el padró municipal de 1855 no he sabut trobar cap pista que pugui ajudar a identificar-lo.

Durant molt de temps es va dubtar de l'existència d'aquest llibre. També es deia que tal vegada no se n'havia conservat cap exemplar. En la primera meitat dels anys setanta del segle XX, Joan Marí Cardona es trobava redactant el llibre *La conquista catalana de 1235*, que aparegué publicat el 1976. Aquell títol de l'obra de Claessens: "... rasgos de la conquista última de Ibiza" movia la seua curiositat per si contenia alguna informació que ell desconegués sobre la conquesta de les Pitiüses. Marí Cardona també dubtava que hi hagués algun exemplar.

El que ignor és per quines vies el canonge arxiver va saber que un personatge que tenia casa i estiujava a cala Salada, José Luis Díez, advocat de l'Estat, conseller d'importants companyies i d'algun banc, en tenia un exemplar. Era un bon bibliòfil de llibres de temàtica pitiüsa. De manera rocambolesca se n'aconseguí un exemplar. El 2019 el Consell d'Eivissa en va fer una edició facsímil.

A la mort del propietari, la impremta passà al seu cosí, Hilari Cirer Vela, que traslladà l'obrador a la Marina, concretament a la plaça de Sant Elm, avui carrer de Josep Verdera. Diu Roselló⁹ que el 1866 edità una proclama de caràcter polític que causà el processament de l'encarregat de la impremta, Vicente Jordán, que el portà a la presó i per aquesta causa, durant un bon període, ningú a Eivissa es va atrevir a publicar cap periòdic o document de caràcter públic.

Hilari Cirer va vendre la impremta a Josep Verdera Ramon, cap a l'any 1872, i aquest inicià una llarga trajectòria com a impressor i periodista.

Impremta de Josep Verdera

L'impressor i polític Josep Verdera Ramon (1839-1904) adquirí la impremta que havia estat propietat d'Hilari Cirer Vela. L'obrador era a la plaça de Sant Telm número 8, que amb el temps, passà justament a ser carrer de Josep Verdera, dedicat a aquest personatge. Entre els treballs que edità destaquen els dos llibrets del mestre Pere Escanellas Sunyer, *Breve reseña geográfica e histórica de la isla de Ibiza*, que era un llibre d'ús escolar per a infants d'ensenyament primari; té dues parts, la primera, en prosa, on fa una descripció de l'illa d'Eivissa, i la segona, en vers, per a una millor memorització dels fets més importants de la història d'Eivissa. L'altre llibre era *Resumen o sumario de*

9. ROSELLÓ Y TUR, Bartolomé de (1935), p. 12.

analogía y sintaxis castellana (1875), destinat a l'assignatura de llengua castellana per als alumnes del Col·legi de Segona Ensenyança d'Eivissa. Josep Verdera també va imprimir el llibre *Artificio oracional de la lengua latina* (1875), de Joan Torres Ribas “Batlet”, professor de llatí del Seminari d'Eivissa i que posteriorment va esdevenir bisbe de Menorca (1902-1939). A la botiga de la impremta, que també fou la primera papereria de la ciutat, es venia tota classe de materials del ram i fins i tot paper de fumar o aglomerats per encendre foc.

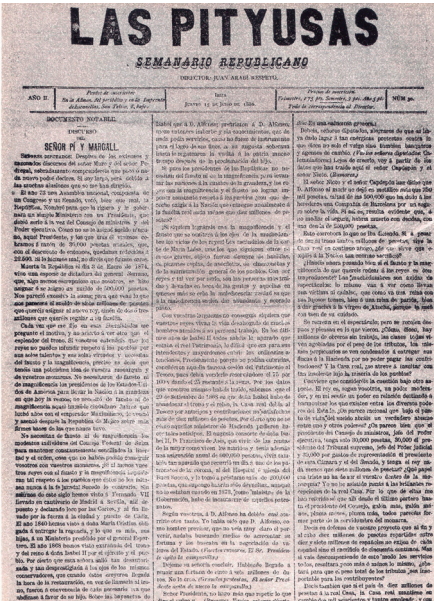
Verdera fou en la seua joventut membre del partit republicà,¹⁰ que abandonà per passar al partit liberal, fou regidor i alcalde d'Eivissa en un primer mandat, entre l'1 de juliol de 1879 i 1883. Verdera va substituir en l'alcaldia l'advocat Joan Roman Calbet, que havia arribat a l'alcaldia el 1877, amb única-ment 28 anys, també de la mà del partit liberal.

El segon període d'alcalde fou a partir de 1895, quan fou el candidat més votat. Durant aquest mandat s'inaugurà l'escorxador municipal. El 1899 guanyaren les eleccions els conservadors, comandats per Pere Tur i Palau.

El seu fill Julià Verdera Oliver i els seus nets Josep, Vicent i Manuel, continuaren amb les labors d'impressors i llibreters, fins a començament del segle XIX, quan es tancà l'obrador.

Edità i dirigí el periòdic *El Ibicenco* en les seues 2a i 3a èpoques i el setmanari satíric *La Peladilla*. *El Ibicenco* fou fundat per Pere Escanellas, però Verdera que l'imprimia, comprà la capçalera i també la dirigí a partir de 1878 fins a 1885. El periòdic passà a ser l'òrgan del partit fusionista i en ell col·laboraren els més destacats liberals eivissencs, com Guillem Ramon Co-

10. MACABICH (1966) diu que el 1873 Josep Verdera, Recared Jasso i Jaume Riera demanaren permís per reunir-se i per reorganitzar el Comitè Republicà Federal a la ciutat d'Eivissa. (p. 106).

A l'esquerra, *Las Pitususas*, setmanari editat entre 1885 i 1886 a la impremta de Francesc Escanellas i dirigit per Joan Arabí Respeto. A la dreta, exemplar del diari *El Porvenir*, publicat entre 1902 i 1903, dirigit per Marià Palerm Tur i que era l'òrgan dels liberals, liderats per Joan Roman Calbet.

lomar, Joan Arabí Respeto, etc. A la segona època de la publicació, durant els set primers mesos de l'any 1980, es definia com a òrgan del partit liberal de Práxedes Mateo Sagasta. Fustigava durament els conservadors (encara que es deien moderats) representats per les famílies Riquer i Llobet.¹¹

El setmanari *El Ibicenco* polemitzà amb l'altra publicació setmanal del moment, el setmanari *Ibiza*, en mans dels conservadors eivissencs encapçalats per la família Tur i Palau i que comptà amb la destacada figura de Felip Curtoys, que des de les files liberals, s'havia passat al partit conservador; aquest setmanari s'editava a la impremta de Francesc Escanellas. El 1891 va tenir una forta disputa amb Bernat Ramon i Ferrer, director d'*Ibiza*, que acabà al jutjat. Va desaparèixer *El Ibicenco* el 1892.

Verdera feia d'impressor i de comercialitzador de llibres, ja que sempre va tenir negoci de papereria i llibreria, primer al carrer de Sant Elm (posteriorment de Josep Verdera) i més endavant al carrer de Montgrí, on es traslladà a l'arribada del segle XX.

11. ROSELLÓ Y TUR (1935) p. 41.

La impremta de Francesc Escanellas Suñer

Una altra impremta ben destacada fou la de Francesc Escanellas Sunyer, persona que també destacà com a periodista. El 1883 va adquirir a Barcelona una impremta que instal·là al carrer de Sant Telm, posteriorment carrer de Josep Verdera. Escanellas edità entre 1883 i 1885 edità el setmanari *La Isla*, del qual era també el director i que fou adquirit per Josep Riquer Llobet, advocat i polític, que posà aquest periòdic al servei del Partit Conservador, del qual era el capítost; amb el temps i per diverses causes, Riquer comandà el partit liberal.

A partir de 1885 Escanellas també edità la *Revista Mercantil*; entre 1885 i 1886 *El Ebusitano* i entre 1890 i 1893 *Ibiza*. A partir de 1893 començà amb la primera època de *Diario de Ibiza*. El 1895 comprà la impremta que era de Josep Verdera i la unificà amb la que ja tenia.

La Isla publicà en folletins enquadernables *La Resumita Històrica de las islas de Ibiza y Formentera*.

Publicà també *El Ebusitano* (2a època) que en un principi era l'òrgan del partit conservador; més endavant passà a ser-ho del partit re-

A l'esquerra, exemplar de 1929 de *La Voz de Ibiza*, diari publicat entre 1922 i 1936, dirigit per Enric A. Fajarnés Ramon i defensor dels interessos de la família Matutes. A dalt, Josep Verdera Ramon, polític i impressor que fou el primer d'una nissaga dedicada a la impremta, entre altres negocis.

La impremta de Marià Tur Tur “Garrapinya”

La impremta es traslladà al número 21 del carrer de sa Creu, on ja disposava d'una papereria i li donà el nom d'Impremta de Marià Tur Tur. Garrapinya va passar a dirigir *El Resumen*, que convertí en diari. També va imprimir i dirigir altres publicacions. Publicà els números 1 al 9 de *Los Archivos de Ibiza*, de l'historiador Josep Clapés. Tur Tur va vendre la impremta a Abel Matutes Torres el 1922 però al cap de poc temps, va fundar una altra impremta, també amb el seu nom. Edità diverses publicacions, moltes d'elles de caire religiós, com per exemple *Excelsior*, periòdic catòlic. Com a impremta publicà el 1930 *Catecisme de sa Doctrina Cristiana*, adaptat pel sínode diocesà el 1929, sota el bisbe Huix. Mort el seu propietari, la impremta fou comprada per la família Verdera.

La impremta d'Abel Matutes

Marià Tur va vendre la impremta a l'empresari Abel Matutes Torres el 1922, que la traslladà al passeig de Vara de Rey i allí edità el diari *La Voz de Ibiza*, que tancà definitivament l'estiu de 1936, quan esclatà la Guerra Civil.

Les obres per entregues o de fulletó

Un aspecte ben interessant de la història de la premsa i de les impremtes és la gran quantitat de llibres que es publicaren conjuntament amb els periòdics del moment. Era el que coneixem avui per fascicles. Aquestes publicacions per-

Amb les obres per entregues s'incrementava notablement la difusió del periòdic i els lectors obtenien una obra literària a molt baix cost

formista de Romero Robledo i López Domínguez. Polemitzà també amb *Las Pithyusas*. Setmanari de tendència republicana.

Escanellas publicà el setmanari republicà *Las Pitiusas* que publicà en fulletí *Apuntes para la Historia de Ibiza* de Josep Clapés, encara que va aparèixer amb el pseudònim de SELPAC, format amb les lletres de Clapés. Polemitzà amb *El Ebusitano*, que justament es publicava a la mateixa impremta.

Com a impressor de *Diario de Ibiza*, durant tota la postguerra, juntament amb la impremta Verdera, s'ocupà de la major producció de productes impresos.

La impremta de Josep Tur Ros i Roselló i Companyia

El 1899 Escanellas va vendre la seua impremta a Josep Tur Ros, que regentà fins a la mort el 1908. Tur Ros era l'impressor de *Diario de Ibiza* i també ho fou d'*El Correo de Ibiza* (1899-1903). Va imprimir alguns dels números de la revista *Los*

Archivos de Ibiza, que editava el benemèrit historiador i militar Josep Clapés Juan. A la mort de Tur Ros, la seua família anunciava la venda de les premses, els tipus, caixes i tots els components de la impremta. Fou adquirida per Roselló i Companyia, el propietari de la qual era Bartomeu de Roselló i Tur, i va traslladar-la al carrer d'Amadeu I (avui de Manuel Sorà) i allí s'edità entre 1908 i 1911 el periòdic *El Resumen*, fins que aquest últim any la impremta es traspassà a Marià Tur Tur “Garrapinya”.

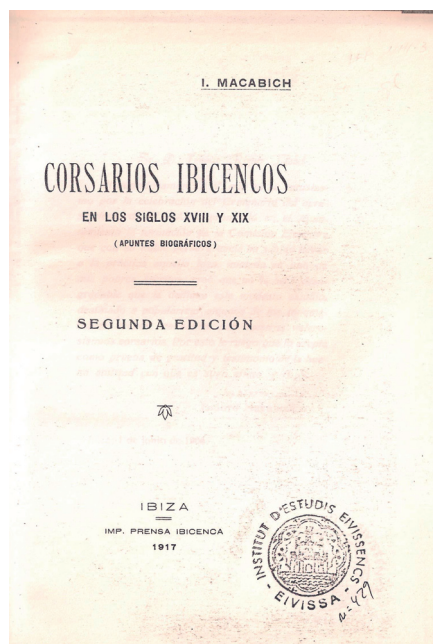
metien incrementar la difusió del periòdic i, per una altra part, els lectors tenien una obra literària a molt baix cost. Sense voler ser exhaustius, vegem algunes de les obres publicades pels diferents periòdics, que actuaven també com a una mena d'editors.

El setmanari *La Isla* (1883-1885) publicà en forma de fulletó la *Resumpta històrica de las islas de Ibiza y Formentera* del pare Gaietà de Mallorca i el *Plan de agricultura, industria y comercio de las islas de Ibiza y Formentera* de Miquel Gaietà Soler.

Las Pityusas, setmanari editat entre 1885 i 1886 publicà en fulletó l'obra de Víctor Hugo *El sueño del Papa* i *Apuntes para la historia de Ibiza* de Josep Clapés, que signava amb el pseudònim de Selpac.

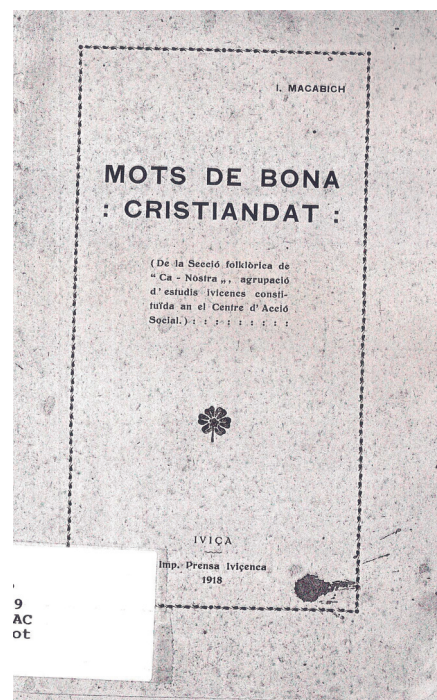
El setmanari *Ibiza*, publicat entre 1890 i 1893, edità en forma de fulletó *Apresamiento del Papa: episodio marítimo de la historia balear*, de Felip Curtoys, que en fou un dels directors. Era de Curtoys també *El Santo Cristo del Cemente-*

Amb l'arribada de la democràcia aparegueren moltes editorials que han ajudat a enriquir el panorama cultural de les Pitiüses, algunes amb una llarga trajectòria

A l'esquerra, portada del llibre d'Isidor

Macabich, publicat el 1917 i que abans havia sortit en forma de fulletó al mensual *Nuestra Hoja*, dirigit per Macabich. A la dreta, portada de *Mots de Bona Cristiandat* (1918), opuscle que va veure primerament la llum a *Nuestra Hoja*, òrgan del Centre d'Acció Social.

rio. Noticia històrica de la imagen que se venera en la Iglesia de Santo Domingo de Ibiza. També publicà un altre fulletó: "Las Pythiusas", capítol del llibre de viatges *Plus Ultra* de José María Escuder.

El Porvenir, diari publicat entre 1902 i 1903, edità en forma de fulletó les obres d'Enric Fajarnés Tur *Política económica de Ibiza en el siglo XVII* i *La germanía en Ibiza*.

El Resumen, també setmanari, publicat entre 1908 i 1911, sota la direcció de Bartomeu de Roselló publicà, aquest últim any, en forma de fullet "En Ibiza" que és la part dedicada a les Pitiüses de l'obra de Margaret d'Este, *With a camera in Majorca*. I la novel·la de Walter Scott, *Rob Roy*. El 1911 la capçalera passà a diari, sota la direcció de Marià Tur Tur "Garrapinya" i es publicà fins a 1922; edità en forma de fullet l'obra de Pròsper Martí de Descatlar *Memorias históricas y geográficas de Ibiza y Formentera*.

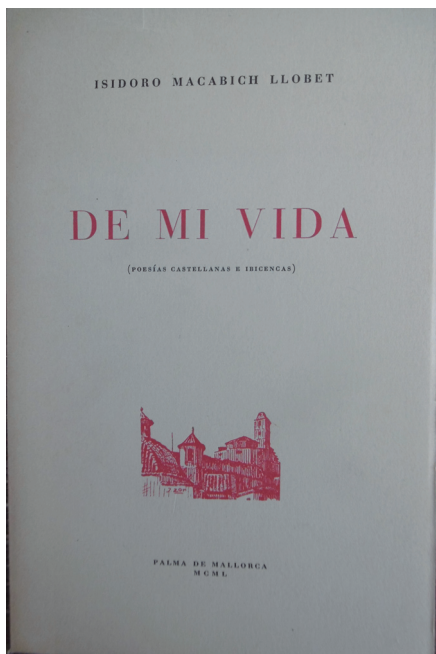
Cal també apuntar en aquest apartat, les obres en forma de fulletons que publicà el mensual *Nuestra Hoja* (1909-1930), dirigit per Isidor Macabich i que era l'òrgan del Centre d'Acció Social i de

l'Associació de la Bona Premsa; publicà *Corsarios Ibicencos en los siglos XVIII i XIX* i *Mots de Bona Cristiandat*, ambdós de Macabich, i després aparegueren en opuscles independents el 1917 i 1918, respectivament i posteriorment en la seua història d'Eivissa.

També dirigida per Macabich, entre 1921 i 1924, es publicà la revista mensual *Ebusus*, que era l'òrgan de l'Associació d'Estudis Eivissencs; en forma de fulletó edità *Es feudalisme a Eivissa (apunts històrics)*, també de Macabich, *La instrucción durante los siglos XVI i XVII*, d'Enric Fajarnés Tur, i també novament la *Resumpta històrica, geogràfica y cronológica de la isla de Ibiza y su Real Fuerza* del pare Gaietà de Mallorca, impresa el 1752 a Mallorca com a complement de les Ordinacions de 1686.

La difícil edició a la postguerra

La postguerra fou un període ben obscur pel que fa a la publicació de qualsevol obra, tant periòdica com bibliogràfica. Únicament hi havia a la ciutat d'Eivissa dues impremtes, la de *Diario de Ibiza* i la dels germans Verdera, les dues

A dalt, diversos exemplars d'obres d'Isidor Macabich publicades a la postguerra, algunes d'elles editades per l'Institut d'Estudis Eivissencs. A l'esquerra, portada del llibre de poemes d'Isidor Macabich, publicat a Mallorca el 1950 gràcies al mecenatge d'Ernest Hernández Sorà.

La tasca de Joan Castelló

D'aquest període hem d'apuntar l'extraordinària tasca de Joan Castelló Guasch, autor, editor, impressor i distribuïdor de les seues obres. Entre 1945 i 1979 publicà de manera ininterrompuda l'almanac *El Pitiuso*, 35 números ben interessants. Set volums de rondalles de les Pitiüses, que tenen un valor excepcional, amb una riquesa lèxica que és un bon exponent de l'eivissenc oral. Castelló també edità altres llibres com guies turístiques en diversos idiomes, de gastronomia, costumistes, etc. Com a impressor estampà alguns dels llibres d'Isidor Macabich.

L'eclosió de les noves editorials

Amb l'arribada de la democràcia aparegueren multitud d'editorials que han ajudat a enriquir el panorama cultural de les Pitiüses, d'entre les que han tengut una trajectòria llarga, cal apuntar-ne:

Edicions Ítaca, fundada el 1978 i que finalitzà el 1983; publicà un total de deu obres, on predominen la poesia, la història, contes i teatre. El 1980 hagué de canviar de nom i passà a emprar el nom d'"Els Argonautes", ja que el nom d'Ítaca es trobava enregistrat per una editorial d'àmbit estatal. Publicà també el *Quadern literari cultural*, dirigit per Jean Serra.

Edicions Can Sifre, inicià la seua activitat el 1989 de la mà d'Antoni Cardona Bonet, publica llibres principalment en llengua catalana, encara que té dos segells: Pléyade poesia i Victor Books, per publicar en altres llengües. La temàtica que edita és molt variada: infantil, poesia, narrativa, teatre, assaig, etc., però majoritàriament de temàtica pitiüsa i d'autors illencs. Actualment es troba en un període de letargia.

Editorial Mediterrània-Eivissa, creada el 1991 per Marià Mayans Marí, que el 1996 traspassà a Miquel Costa Costa. Per problemes de nom, últimament ha canviat el nom per Miquel Costa Editor. El centenar d'obres que abraça el seu

situades al Poble Nou de la Marina d'Eivissa.

Amb tot, durant aquest període apareix el que es pot considerar la primera empresa editora, en el sentit d'empresa dedicada a la selecció, edició, venda i promoció de llibres, opuscles i material gràfic en general. És l'Institut d'Estudis Eivissencs, creat el 1949 i dependent de l'Ajuntament d'Eivissa. A més dels sis números de la revista *Ibiza* (segona època), entre 1953 i 1960, l'Institut publicà els següents llibres: *Santa María la Mayor. Los Cronistas (apuntes històrics)* (1951), *Historia de Ibiza. Crónicas siglo XIX*

(1955), *Historia de Ibiza. Antigüedad* (1957), *Historia de Ibiza. Costumbrismo I* (1960) i *Costumbrismo II* (1966), tots ells obra d'Isidor Macabich. També publicà *Viaje a Ibiza* (1958), d'Enric Fajarnés Cardona i *La triple muralla de la Ibiza árabe. Ensayo de topografía histórica* (1962), d'Antoni Costa Ramon. A partir de la represa de l'Institut, el 1970, es multiplicaren els llibres publicats per l'Institut d'Estudis Eivissencs, que té un fons d'un centenar de títols, que destaquen tant per la qualitat dels continguts com per l'acurada presentació, que sempre ha estat marca de la casa.

catàleg, inclou totes les temàtiques, però sempre a l'entorn de la cultura de les Pitiüses.

Res Publica Edicions, editorial fundada el 1996 per Joan Cerdà Subirachs i Rosa Rodríguez Branchat; va finalitzar la seua tasca el 2004.

Genial Edicions Culturals, creada el 2001 pels periodistes Joan Lluís Ferrer i Antoni Pedro Marí, tengué una curta existència encara que publicà valuoses obres.

Taller d'Estudis de l'Hàbitat Pitiús, associació creada el 1985 amb la finalitat de l'estudi de la casa tradicional eivissenca, però que amplià els seus objectius a tots els àmbits de la cultura eivissenca. Des de 1987 publicava el *Quadern del TEHP*, del qual se'n publicaren deu números. El 1991 també entrà en el mon editorial, sota la direcció de Pía García de la Cruz i ha publicat diversos llibres sobre arquitectura. El 2015 donà el seu fons d'estudis al Consell d'Eivissa.

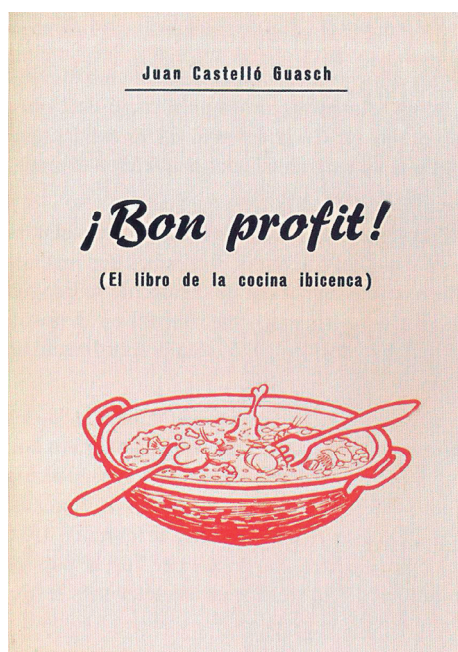
Balàfia Postals, empresa que s'inicià en l'edició de postals i que posteriorment amplià el seu àmbit d'actuació als llibres, de la mà de Neus Escandell Tur. En aquestos moments és l'editorial més prolífica de les Pitiüses amb un nombrós catàleg que cobreix tot l'espectre de temes.

Edicions Aïllades, promogut per Ramon Mayol, va iniciar la tasca a partir de 2012, amb una col·lecció important de llibres, molts d'ells únicament en versió digital.

Barbary Press, empresa dirigida per Martin Davies, que creà el 2005, ha publicat diversos llibres entre els quals destaquen els de fotografies antigues de les Pitiüses.

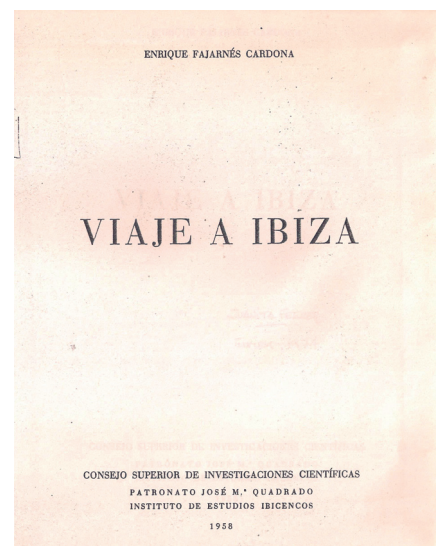
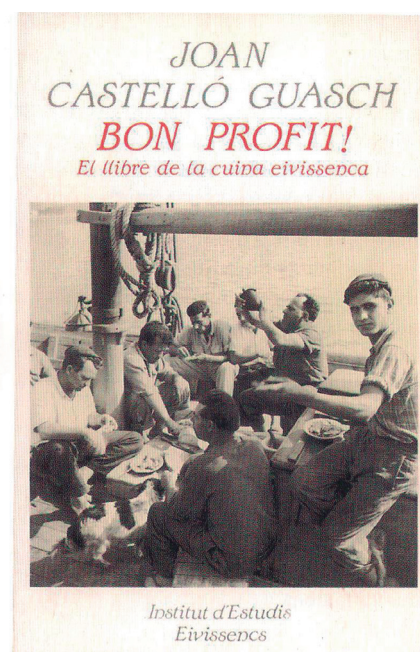
L'edició a Formentera

Amb l'arribada de la democràcia trobam les primeres obres editades a Formentera. Entre 1978 i 1980 l'Obra Cultural Balear de Formentera publicava la revista *Poble de Formentera*, de la qual se n'editaren 10 exemplars. La mateixa entitat, el 2001 inicià la publicació d'una altra revista, ara sota el títol

A dalt, dues edicions del llibre de cuina de Joan Castelló Guasch, primer llibre publicat sobre la gastronomia pitiüsa.

A la dreta, portada del llibre d'Enric Fajarnés Cardona editat, després de moltes dificultats, el 1958 per l'Institut d'Estudis Eivissencs.

de *Miranda*, dirigida inicialment per Santiago Colomar i de periodicitat molt variable. També ha publicat llibres com *Cantada Pagesa* (1993), antologia de cançons de Pep Simon.

El Patronat Municipal de Cultura creat el 1983, durant els vint anys d'existència, publicà diversos llibres com per exemple *Formentera. Estudi de Geografia humana*, de Joan Vilà Valentí. Des de l'Ajuntament també s'impulsà, des de l'any 2000 la revista *Freus Avall*. Desaparegut el patronat, el Consell Insular de Formentera ha continuat amb la publicació de diverses obres com les conferències de les Jornades

d'Estudis Locals Joan Marí Cardona.

Entre 1987 i 1991 aparegué el setmanari d'informació local i d'opinió *Formentera Día a Día*, publicació coordinada primerament per Llorenç Vidal Ros i Carmelo Convalia Palacio; en total se n'editaren 155 números.

Cal apuntar també la labor desenvolupada per Joan Baptista Costa Juan, que des de 1981 ha publicat de manera constant més d'una dotzena de llibres de nàutica professional i d'esbarjo, sempre finançats per ell mateix.

FELIP CIRER COSTA ■